

УДК 81'37=811.11

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307–4604.2024.1\(52\).310308](https://doi.org/10.18524/2307–4604.2024.1(52).310308)

**ДЕКОДУВАННЯ СЕМАНТИЧНОГО ОБСЯГУ ІМЕННИКІВ
З ДІЄСЛІВНОЮ МОДАЛЬНІСТЮ MÜSSEN:
СИНЕРГЕТИЧНИЙ ВИМІР МІНІМІЗАЦІЇ ЗУСИЛЬ
(на матеріалі німецькомовної художньої прози та преси)**

Дребет В. В.

доктор філологічних наук, професор
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
ORCID 0000–0003–2824–793X
ResearcherID: J-1005–2018

Представлена робота є одним з етапів дослідження іменника у рамках певної дієслівної модальності. Статтю присвячено вивченню генерування іменникового змісту у співвіднесенні з дієслівною модальністю müssen у німецькій мові з лінгвосинергетичних позицій. Методологічно важливим у дослідженні є положення про те, що рушійним фактором мовного розвитку виступає синергетичний закон докладання найменших зусиль і збереження мовної енергії. В синергетичному розумінні автор статті проводить паралелі між словником як представником мовного узагальнення про структуровану суму знань засвоєної позамовної дійсності та ментальним лексиконом, який не є довільним накопиченням унесень, а становить структуровану ієрархічну систему таких унесень. Якщо в синергетичному розумінні лексичні одиниці та їх значення на мовному рівні містять закодовану структуровану інформацію, то в цьому ж руслі у роботі розглянуто реалізацію слова в одному з його значень на мовленнєвому рівні як декодування інформації. Запропонований у цій статті лінгвосинергетичний формат дослідження передбачає, що мова як саморегульовальна система під впливом зовнішньої енергії та інформації виробила механізм різної репрезентації іменника у синтаксичних конструкціях з різною дієслівною модальністю у німецькомовному просторі художньої прози та преси. Отримані на підставі синергетично-квантитативного підходу результати екстрапольовано на лінгвосинергетичні моделі самоорганізації іменникового найменування згідно з принципом мінімізації зусиль, що скеровує ментальний лексикон людини на оптимальне декодування семантичного обсягу полісемічних або моносемічних іменників у співвіднесенні з дієслівною модальністю müssen у німецькомовній художній прозі та пресі. Доведено, що оскільки найближчі відстані у лексичній структурі слова на мовному рівні є найближчими у зіставленні зі структурами знань ментального лексикону людини, то вибудовування іменникового змісту у сучасній німецькій мові за синергетичним принципом збереження мовної енергії та мінімізації зусиль най-

оптимальніше скеровує ментальний лексикон людини на декодування семантичного виміру найближчих (головних) значень полісемічної та однозначної моносемічної моделей слова.

Ключові слова: синергетичний вимір мінімізації зусиль, ментальний лексикон людини, лінгвосинергетика, лінгвосинергетична модель, декодування іменника, полісемічна/моносемічна модель, дієслівна модальність *müssen*.

**DECODING THE SEMANTIC VOLUME OF NOUNS
WITH THE VERBAL MODALITY *MÜSSEN*: THE SYNERGISTIC
DIMENSION OF LEAST EFFORT
(on the basis of German-language fiction and press)**

Drebet V. V.

Doctor of Philological Sciences, Full Professor,
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

*The presented work is one of the stages of noun research within a certain verbal modality. The focus of the article lies in the study of the generating noun content in relation to the verbal modality *müssen* in German from the perspective of linguosynergetic scientific paradigm, which considers language as a complex dynamic system capable of self-organization and self-regulation. In this study methodologically important is the position that the synergetic law of making the least effort and conservation of speech energy is the driving factor of language development. In a synergetic sense, the author of the article draws parallels between the dictionary as a representative of the linguistic generalization of the structured amount of knowledge of the learned extraverbal reality and the mental lexicon, which is not an arbitrary accumulation of contributions, but constitutes a structured hierarchical system of such contributions. If lexical units in the synergetic sense and their meanings at the language level contain coded structured information, then in the same aspect the paper considers the implementation of the word in one of its meanings at the speech level as information decoding. The linguosynergetic format of the research proposed in this article assumes that language as a self-regulating system under the influence of external energy and information has developed a mechanism of different representations of nouns in syntactic constructions with different verbal modality in German-language fiction and press. The results obtained on the basis of the synergetic-quantitative approach are extrapolated to linguosynergetic models of self-organization of noun names according to the principle of minimization of efforts, which directs the human mental lexicon to optimal decoding of semantic volume of polysemic or monosemic nouns in relation to the verbal modality *müssen* in German-language fiction and press. It was proved that since the closest distances in the lexical structure of a word at the linguistic level are the closest in comparison with the structures of knowledge of the human mental lexicon, the construction of noun content in modern German on the synergetic principle of conservation of speech energy and minimization of efforts is the most*

optimal way of directing the mental lexicon of a person to decoding the semantic scope of the closets (main) meanings of the polysemic and unambiguous monosemic word models.

Key words: *synergetic dimension of least effort, human mental lexicon, linguosynergetics, linguosynergetic model, noun decoding, polysemic/monosemic model, verbal modality müssen.*

Вступ. На рівні мовлення слова вступають у відношення з іншими словами згідно з конвенційними правилами сполучуваності певного змісту у мові. Зокрема такі правила можуть підпорядковуватись й модальній природі змісту, закладеного у синтаксичні рамки. У пропонованій статті конвенційні правила сполучуваності висвітлено у ракурсі вибудовування іменникового змісту у співвіднесенні з дієслівною модальністю *müssen* у сучасній німецькій мові. Ця робота є черговим етапом нашого лінгвосинергетично скерованого дослідження реалізаційних можливостей полісемічного та моносемічного іменника у рамках певної дієслівної модальності. За допомогою статистичних методів обчислення запропоновано вивчити синергетику генерування іменникового змісту згідно з принципом мінімізації зусиль, що скерує ментальний лексикон людини на декодування оптимального інформаційно-семантичного обсягу моносемічних і полісемічних іменників з модальним дієсловом *müssen*. Реалізації іменників інтерпретовано як декодування семантичного обсягу полісемічної та моносемічної моделі слова у співвіднесенні з дієслівною модальністю *müssen* у текстах сучасної німецькомовної художньої прози та преси. Лінгвосинергетичний формат дослідження передбачає у такому випадку, що саморегульовальна мовна система під впливом зовнішньої енергії та інформації виробила такий механізм вираження модальності у німецькій мові, де іменник як один з аргументів або семантичних актантів виражає ставлення до дії з боку того, хто говорить, або суб'єкта, який встановлює відносини у модально-комунікативних рамках з дієсловом *müssen*.

Передумовою тлумачення значення мовного знаку у руслі лінгвосинергетики став її розвиток як нової наукової парадигми (Домброван, 2011; Селіванова, 2012), що дає можливість залучати квантитативні методи дослідження синергетичних процесів нелінійності, ієрархічності та динамічності мови (Altmann, 1991; Köhler, 1986; Meindl, 2013), досліджувати синергетичну циклічність розвитку внутрішньомовних і міжмовних омонімів (Кійко, 2015). Лінгвосинергетичний підхід стає все більш затребуваним для вивчення мовної самоорганізації та само-

регуляції різних мовних аспектів (Gnatchuk, 2018; Köhler, 2005). Попри зростаючий інтерес до лінгвосинергетично скерованого вивчення оптимізації мовних процесів, ще й досі залишається актуальним питання щодо синергетики декодування семантичного обсягу іменників з дієслівною модальністю у німецькомовних текстах художньої прози та преси за принципом мінімізації зусиль і збереження мовної енергії. Лінгвосинергетичний підхід із залученням квантитативних методів дослідження дає змогу об'єктивно проаналізувати на синхронічному зрізі результати саморегуляції й становлення семантичного обсягу полісемічних та моносемічних іменників з огляду на пройдений ними синергетичний цикл *порядок — хаос — порядок*, зокрема й у рамках вибудовування певного модального змісту, і в такий спосіб поповнити германське мовознавство новими знаннями про німецькомовну іменникову лексику.

Мета цієї розвідки полягає у вивченні дії синергетичного закону докладання найменших зусиль, направлених на декодування семантичного обсягу полісемічної та моносемічної моделей слова у співвіднесенні з дієслівною модальністю *müssen* у сучасному німецькомовному просторі художньої прози та преси.

Методи дослідження. Для встановлення типу реалізованих номінацій на основі аналізу словникових визначень використано методи компонентного і контекстуального аналізу; для перевірки істинності та теоретичної значущості отриманих результатів – методику квантитативного аналізу (хі-квадрат). На підставі синергетично-квантитативного підходу потрібно було створити синергетичні моделі декодування семантичного обсягу іменників з дієслівною модальністю *müssen* у німецькій мові, теоретичним обґрунтуванням яких слугувало попереднє обчислення емпіричних величин з допомогою формули χ^2 (хі-квадрат). Мінімальна теоретично значуща сума критерію хі-квадрат складає $\chi^2=3,84$, що свідчатиме про існуючий зв'язок між досліджуваними величинами з показником від 3,84 і більше (Дребет, 2017: 142). Відповідно, показники формули χ^2 кореспондували у нашому випадку з конструкціями синергетичних моделей. Це інтерпретувалось як критично значимий показник відповідності кількості контекстуальних реалізацій синергетичному закону мінімізації зусиль, направлених на декодування семантичного обсягу полісемічної або моносемічної моделі іменника у форматі дієслівної модальності *müssen*. Крива з позитивним показником у напрямку плюс буде інтер-

претуватись у наших моделях як відповідність синергетичному закону збереження зусиль у мові, а з негативним показником у напрямку мінус — як невідповідність.

Результати та обговорення. Комунікативна дія передбачає актуалізацію на мовленнєвому рівні потенційних значень слова, які несуть певний інформаційний код на рівні мови. Сформована семантична валентність дозволяє мовному знаку поєднувати певний код одного зі своїх актуалізованих значень з інформаційним кодом інших слів на рівні мовлення і у такий спосіб породжувати значення та зміст речення. Іншими словами, контекст «розкодує» наміри, знання, думки, емоції та почуття мовців та авторів з допомогою семантично-синтаксичних утворень згідно з викристалізованими правилами мовного логіцизму. Мовний логіцизм відстоюють з міркувань логічних репрезентацій у мові.

Б. Ю. Фішер проводить думку про розгляд речення з погляду логіки таким чином: «Логічна репрезентація значень передбачає, що наявною є мова логіки, в якій можна репрезентувати значення... З урахуванням формальних ознак синтаксичних структур можна показати, які синтаксичні відношення між якими складовими одиницями існують. З іншого боку, синтаксичні відношення визначають, у який спосіб значення залучених складників можуть поєднуватись зі значеннями інших складових одиниць». У результаті таких спостережень автор доходить висновку, що синтаксичні структури виступають як теоретичні конструкти, в яких «кодуються» необхідні інформації для певної мети (Fischer, 1981: 61–62). З позицій лінгвосинергетики це означає, що закодована інформація з певним прагматичним змістом репрезентується для декодування на мовленнєвому рівні. Автор письмового чи усного тексту з певною інформацією прагне досягнути свого ефекту з найменшою затратою зусиль, а читач чи слухач сподівається сприйняти й опрацювати цю інформацію з якомога меншою затратою енергії. З позицій лінгвосинергетики це доцільно зіставити зі синергетичним законом мінімізації зусиль, що скеровує ментальний лексикон людини на оптимальне досягнення результату з мінімальними затратами. Для такої прагматичної мети мова як саморегульовальна система під впливом зовнішньої енергії та інформації виробила механізм модальних відношень. Тому і згадані вище логічні репрезентації значень у синтаксичних структурах включають у себе модальні відношення контексту.

Можна говорити про те, що мовленнєвий контекст виконує прагматичну функцію, спрямовану поміж іншого на вираження модальності. Прагматичний зміст висловлювання проявляється через модальність, виражену семантикою слів і речень, яка функціонує за законами, утвореними мовою як саморегульовальною у синергетичному розумінні системою, і, таким чином, проявляє мовний логіцизм такої самоорганізації. І це жодним чином не заперечує людського фактора створення модальних відношень. Саме тому В. Козловський вказує на те, що структурний зміст речення має суб'єктивну основу зародження (Козловський, 2008: 323), наголошуючи тим самим на ролі людського фактора при утворенні синтаксичних структур речення з різним лексичним наповненням.

Мовленнєва дія проходить за відповідними прагматичними правилами, а тому прагматичність і модальність текстів вибудовуються з речень різних синтаксичних структур та різних лексем. У цьому відношенні Е. Майнеке робить висновок, що термін «прагматика» у розумінні Ч. Морріса є основою науки про вибір слів, утворення речень та складання текстів згідно з параметрами мовленнєвої ситуації (Maineke, 1996: 104). Тому у сучасних дослідженнях семантика виходить за межі слова і стає все більш «прагматичною».

Звичайно, що значення слова потрібно розглядати як комплекс знань, що за своєю природою не є незмінним і завершеним утворенням. Значення слова представляють собою відкриті і динамічні структури. Отримані знання з часом інтегруються у нові відношення предметно-практичної і комунікативної діяльності людського суспільства. Логічним буде припустити, що у такому розумінні значення слова можуть інтегруватись у контекст, залежно від його модального змісту. Те, що модальність є способом вираження ставлення мовця до змісту висловлювання, а зміст речення має суб'єктивну основу зародження, не заперечує синергетичного принципу оптимізації і мінімізації зусиль у процесі висловлювання. Навпаки, людська поведінка як антропологічна константа підсвідомо керується встановленою системою вираження модальності у мові. Отож вважаємо, що під час генерування модального змісту речення також потрібно враховувати дію синергетичного закону оптимальної затрати зусиль, що проявляє мовний логіцизм оперування прагматичним складом модальності відповідних мовних знаків у контексті висловлювання.

Модальність змісту виражається модальними дієсловами як лексичними засобами мови. Г. Гельбіг та Й. Буша характеризують модальність як спосіб утворення відношень між суб'єктом речення та дією, яка виражена в інфінітиві (можливість, необхідність, дозвіл, заборона, бажання і т. д.), при цьому вони звертають увагу на те, що модальність, крім цього, означає спосіб, як мовець ставиться до позначуваного процесу, передусім його оцінку реальності цього процесу (припущення або чуже твердження), і якщо модальні дієслова виконують першу функцію, то йдеться про модальні дієслова з об'єктивною модальністю, якщо вони вживаються у другій функції, то маємо суб'єктивну модальність (Helbig, Buscha, 1996: 131).

Отож доцільним буде вивчити реалізації іменникової лексики у рамках певної дієслівної модальності. Іменник у семантичному представленні виступає тут одним з аргументів або семантичних актантів, який виражає ставлення до дії з боку того, хто говорить, або суб'єкта, який встановлює відношення, формуючи модально-комунікативну рамку. Тому іменники як семантичні актанти у поєднанні з модальними дієсловами тим чи тим чином спрямовані на досягнення певних інтенцій авторів текстів художньої прози та преси, чи то імпліцитних, чи то експліцитних. Синергетичний принцип збереження мовної енергії та докладання найменших зусиль у цьому випадку передбачає, що ментальний лексикон людини буде оптимально скеровано на декодування й опрацювання інформаційно-іменникового змісту з відповідним семантичним обсягом у рамках вибудовування модального змісту як для вираження відношень між суб'єктом речення та дією, так і для вираження суб'єктом або мовцем його оцінки реальності при описі відношень, подій та ситуацій, предметів та явищ у сучасних німецькомовних текстах художньої прози та преси.

Представлена робота є черговим етапом дослідження іменника у рамках семи типів дієслівної модальності *können, dürfen, mögen, müssen, sollen, wollen, lassen*. На цьому етапі пропонуємо проаналізувати декодування та трансформацію семантичного обсягу декодованої інформації полісемічної та моносемічної моделей іменника у синтаксичних рамках, де об'єктивна чи суб'єктивна модальність виражена модальним дієсловом *müssen*. У такий спосіб отримуємо можливість подивитись на вираження модального змісту з позицій синергетичного закону мінімізації зусиль у сучасній німецькомовній художній прозі та пресі.

З огляду на універсальний характер полісемії, сукупність взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів у структурі іменника утворює ієрархічні відношення на мовному рівні між його головним та похідним значеннями. Людина звертається до слів та їх значень для потреб комунікації, внаслідок чого активуються знання, акумульовані пам'яттю. Пам'ять виступає у ролі ментального лексикону людини. З позицій когнітивізму ментальний лексикон не є довільним накопиченням внесеної інформації, він представляє собою структуровану систему, в якій кожне внесення визначається своїм рангом, тобто своїм відношенням до інших внесень у лексикон, тому лексичні одиниці зберігаються у вигляді організованих взаємозв'язків (Schwarz, 1996: 126). Подібним чином значення слова ми трактуємо з синергетичних позицій вслід за А. В. Колмогоровою як відкриту структуру знань і досвіду, співвідносно з іншими структурами знань (Дребет, 2017: 57). Тому вважаємо, що у синергетичному розумінні доцільно проводити паралелі між словником як представником мовного узагальнення про структуровану суму знань засвоєної позамовної дійсності та ментальним лексиконом, який не є довільним накопиченням унесень, а становить структуровану ієрархічну систему таких унесень. Якщо в синергетичному розумінні лексичні одиниці та їх значення на мовному рівні містять закодовану структуровану інформацію, то в цьому ж руслі потрібно розглядати реалізацію слова в одному зі своїх значень на мовленнєвому рівні як декодування інформації.

Американський лінгвіст Дж. Ціпф екстраполював універсальний принцип найменшого докладання зусиль у поведінці та діях людини на мову (Zipf, 1949: 255). Виходячи з цього положення, потрібно перевірити дію синергетичного принципу економії зусиль під час декодування семантичного обсягу іменника у співвіднесенні з дієслівною модальністю *sollen* у сучасних німецькомовних текстах художньої прози та преси. Головні номінації корелюють із реалізацією головного значення слова, а похідні — з похідними значеннями. Окрім цього, на рівні мовлення також відбуватиметься реалізація іменників, які на рівні мови є моносемічними і, таким чином, представлятимуть реалізацію номінацій моносемічного іменникового потенціалу.

Висунута в роботі гіпотеза передбачала, що оскільки найближчі відстані у лексичній структурі слова на мовному рівні є найближчими в зіставленні зі структурами знань ментального лексикону людини, то

вибудовування іменникового змісту з дієслівною модальністю *müssen* в сучасній німецькій мові за синергетичним принципом збереження мовної енергії й мінімізації зусиль найоптимальніше повинно скеровувати ментальний лексикон людини на декодування семантичного виміру найближчих значень полісемічної та однозначної, моносемічної моделей слова.

Матеріалом для дослідження модальних характеристик речення та відповідних іменникових реалізацій стали прозові твори німецьких, австрійських і швейцарських письменників та інтернет-видання німецької, австрійської та швейцарської преси. Для встановлення реалізацій багатозначного іменника у ролі головних і похідних номінацій та реалізації номінацій моносемічного іменника у синтаксичних рамках з певною дієслівною модальністю досліджуваної німецькомовної художньої преси і прози ми здійснювали компонентний аналіз значення іменника на основі трьох авторитетних тлумачних словників *Duden* (<https://www.duden.de>), *Wahrig* (Wahrig, 2007) і *Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache*, скорочено *DWDS* (<http://www.dwds.de>). Наша процедура інтерпретації кінцевих даних зводиться не до підрахунку різної кількості значень слова у трьох словниках, а до порівняльного компонентного аналізу й отримання даних про головну номінацію як про головне значення слова і про похідну номінацію, яка може охоплювати різну кількість похідних значень слова у трьох словниках. За кінцеві дані про належність до певного типу номінацій вважались дефініції, що співпадали принаймні у двох з трьох словників.

Таким чином, на цьому етапі дослідження у рамках дієслівної модальності *müssen* отримано 4165 іменників з німецькомовної художньої прози і 3043 іменника з німецькомовної преси. Відповідно це склало 7208 реалізацій з поміж усіх 40000 реалізацій іменників з різними типами дієслівної модальності у німецькомовних текстах художньої прози та преси.

Декодування семантичного обсягу іменників у синтаксичних рамках з модальним дієсловом *müssen* у німецькомовній художній прозі. Наприклад:

1) „*Schmied muss keine Ahnung von der Absicht des Mannes gehabt haben, der ihn getötet hat*“ (Dürrenmatt, 1962: 23).

У наведеному реченні іменник *Ahnung* генерує іменниковий зміст синтаксичної рамки з модальним дієсловом *müssen* у ролі по-

хідної номінації: **die Ahnung** – 2. *intuitives Wissen, Vermutung, Vorstellung von etw.* (Duden); **die Ahnung** – 2. *Begriff, Vorstellung* (Wahrig). Наступний іменник демонструє реалізацію моносемічного словникового потенціалу: **die Absicht** – *Bestreben; Wollen* (Duden); **die Absicht** – *das Wollen, der Vorsatz* (DWDS). Іменник *Mann* завершує генерувати іменниковий зміст цієї синтаксичної рамки у ролі головної номінації: **der Mann** – 1. *erwachsene Person männlichen Geschlechts* (Duden); **der Mann** – *erwachsene Person männlichen Geschlechts* (DWDS); **der Mann** – 1. *erwachsener Mensch männlichen Geschlechts* (Wahrig).

Таким чином, у цій синтаксичній рамці спостерігаємо генерування іменникового змісту всіма трьома видами номінацій однаковою мірою: один іменник представляє реалізацію моносемічного словникового потенціалу, один іменник реалізується у ролі головної й один – у ролі похідної номінації полісемічного словникового потенціалу. З лінгвосинергетичних позицій констатуємо, що у зіставленні іменникового змісту з вибудовуванням суб'єктивної модальності за допомогою модального дієслова *müssen* для вираження впевненості та переконання домінує декодування семантичного потенціалу, який рівномірно активують головні та похідні номінації полісемічної моделі слова при вираженні відповідного іменникового змісту мовою художньої прози;

2) „*Man muss nicht alles und jedes gleich an die große Glocke hängen*“ (Wolf, 1988: 62).

У поданому вище реченні спостерігаємо реалізацію іменника *Glocke* у сталому виразі *etwas an die große Glocke hängen*. Хоча цей вираз і вживається метафорично, але на словниковому рівні він зафіксований з першим значенням цього іменника: **die Glocke** – 1.a) *aus Metall bestehender, in der Form einem umgedrehten Kelch ähnlicher, nach unten offener, hohler Gegenstand, der durch einen im Innern befestigten Klöppel zum Klingen gebracht wird* • **etw. an die große Glocke hängen:** (ugs.) *etw. [Privates, Vertrauliches] überall erzählen* (Duden); **die Glocke** – 1. *Gegenstand aus Metall in der Form eines umgekehrten Bechers mit einem Klöppel zum Läuten* • **etw. an die große Glocke hängen:** (umgangssprachlich, bildlich) *etw. überall erzählen* (DWDS). Наявним є факт, коли метафоричний зміст речення генерується шляхом реалізації головних, або первинних, номінацій іменника у сталих метафоричних виразах. Це знову стає аргументом того, що вторинність номінативних значень не можна плутати з метафоричністю чи образністю.

З погляду лінгвосинергетики констатуємо, що зіставлення іменникового змісту з вибудовуванням об'єктивної модальності за допомогою модального дієслова *müssen* для вираження потреби або необхідності виконати дію демонструє у цьому випадку декодування семантичного потенціалу, активованого виключно головною номінацією полісемічної моделі слова при вираженні відповідного іменникового змісту мовою художньої прози;

3) „*Es musste eine Konferenz der Gesamtbehörde, unter Beziehung auch der Altmeister, stattgefunden haben*“ (Hein, 2004: 149).

У наведеному реченні іменник *Konferenz* реалізується у синтаксичній рамці з модальним дієсловом *müssen* у своєму головному словниковому значенні, тобто виступає у ролі головної номінації: **die Konferenz** – 1. *Besprechung mehrerer Personen über fachliche, organisatorische o.ä. Fragen* (Duden); **die Konferenz** – 1. *Zusammenkunft eines größeren Kreises von Beratenden* (DWDS). Наступний іменник *Gesamtbehörde* відсутній у словниках і тому належить до складних слів для одного моменту або контексту. Це складне утворення можна сегментувати в описовий контекст *die gesamte Behörde*. Іменник *Behörde* як основна частина складного слова (*das Grundwort*) виступає вихідним пунктом або домінантою для тлумачення всього складного слова. У словниках він представлений моносемічними дефініціями, що дозволяє розглядати це складне словотворення як реалізацію іменника з моносемічним потенціалом: **die Behörde** – a) *staatliche, kommunale od. kirchliche Dienststelle, Verwaltungsorgan* (Duden); **die Behörde** – *staatliche oder kommunale Dienststelle mit bestimmten Amtsgeschäften (und deren Sitz)* (DWDS). Іменник *Beziehung* також продовжує генерувати іменниковий зміст речення моносемічним словниковим потенціалом: **die Beziehung** – *das Beziehen; zu Rate ziehen; in einem anstehenden Fall um sachverständige Äußerung, Behandlung od. klärende Bearbeitung bitten* (Duden); **die Beziehung** – (*Jura, süddeutsch, österreichisch, schweizerisch*) *jmdn. zu etw. hinzuziehen* (DWDS). Іменник *Altmeister* реалізується у своєму похідному словниковому значенні, тобто завершує генерування іменникового змісту речення у ролі похідної номінації: **der Altmeister** – 2. *bedeutendster, als Vorbild geltender Vertreter eines Berufszweigs od. Fachgebiets; Nestor, Senior* (Duden); **der Altmeister** – 2. *ältester u. bedeutendster Vertreter eines Faches (z.B. der Wissenschaft, der Kunst, des Sports)* (Wahrig).

Таким чином, у проаналізованому реченні спостерігаємо генерування іменникового змісту всіма трьома видами номінацій: два

іменники представляють реалізацію моносемічного словникового потенціалу, один іменник реалізується у ролі головної і один – у ролі похідної номінації полісемічного словникового потенціалу. З погляду лінгвосинергетики констатуємо, що у співвіднесенні іменникового змісту з вибудовуванням суб'єктивної модальності за допомогою модального дієслова *müssen* для вираження впевненості та переконання домінує у цьому випадку декодування семантичного потенціалу, який несуть у собі моносемічні моделі слова, якщо порівняти окремо декодування семантичного потенціалу, рівномірно активованими головною та похідною номінаціями полісемічних моделей при вираженні відповідного іменникового змісту мовою художньої прози.

Всього у синтаксичних рамках з модальним дієсловом *müssen* у німецькомовній художній прозі зафіксовано 4165 реалізацій, 1917 з яких належать до головної номінації, 1314 реалізацій належать моносемічним іменникам і 934 реалізацій представляють похідні номінації. Створена на основі показників χ^2 -квадрат синергетична модель декодування рисунка 1 демонструє, що крива декодування семантики моносемічної моделі сягнула найвищої точки 103,72 у напрямку плюс, крива декодування семантики головних номінацій полісемічної моделі іменника сягнула у напрямку плюс точки 102,61. У напрямку мінус спостерігається декодування семантики похідних номінацій полісемічної моделі іменника на рівні 2,58.

Таким чином, статистично доведеним і теоретично обґрунтованим є той факт, що синергетичний цикл реалізацій іменника найоптимальніше демонструє мовний логіцизм мінімізації зусиль, що скеровує ментальний лексикон людини на декодування й опрацювання семантики моносемічної моделі слова у рамках вибудовування модального змісту з дієсловом *müssen* у німецькомовній художній прозі, хоча у кількісному відношенні моносемічні іменники поступаються реалізаціям головних номінацій полісемічної моделі слова. Висота точки декодування семантичного потенціалу, який несуть у собі головні номінації полісемічної моделі слова, також свідчить на користь згаданого синергетичного закону.

З погляду лінгвосинергетики можна говорити про те, що іменникове найменування у рамках дієслівної модальності з *müssen* для вираження об'єктивної модальності у значенні потреби або необхідності виконати дію та суб'єктивної модальності у значенні впевненості та переконання, оптимально скеровує ментальний лексикон людини

на декодування семантичного обсягу моносемічних іменників та головних номінацій полісемічних іменників і тим самим врівноважує потреби генерування іменникового змісту у згаданій модальній рамці у німецькомовних текстах художнього стилю.

Рис. 1. Синергетична модель семантичного декодування іменників у рамках модальності з дієсловом *müssen* у німецькомовній художній прозі

Іменники у синтаксичних рамках з модальним дієсловом *müssen* у німецькомовній пресі. Наприклад:

4) „Der größte Teil der fossilen Reserven müsse unter der Erde bleiben, fordert er“ (Kohle-Lobby kapert Klimagipfel: <http://www.zeit.de>).

У наведених синтаксичних рамках з модальним дієсловом *müssen* іменниковий зміст спочатку генерується іменниками *Teil* і *Reserven* у ролі головної номінації: **der Teil – 1.b) zu einem größeren Ganzen gehörende Menge, Masse o.Ä.; Teilbereich** (Duden); **der Teil – 1. Abschnitt, Glied, Stück von einem Ganzen** (DWDS); **der Teil – 1. Stück von einem größeren Ganzen, Abschnitt** (Wahrig); **die Reserve – 1. etw., was für den Bedarfs– od. Notfall vorsorglich zurückbehalten, angesammelt wird** (Duden); **die Reserve – 1. Vorrat, Rücklage für den Bedarfsfall** (DWDS); **die Reserve – 1. für den Notfall bestimmte Rücklage, Vorrat** (Wahrig). Іменник *Erde* завершує генерування іменникового змісту модальної рамки у ролі похідної номінації: **die Erde – 2. fester Boden, Grund, auf dem man steht; Untergrund**

(Duden); **die Erde** – 3. *natürlicher oder künstlicher fester Boden unter uns, Erdboden, Fußboden* (DWDS).

Отож у наведеному вище реченні з модальним дієсловом *müssen* іменниковий зміст генерується двома видами номінацій: два іменники реалізуються у ролі головної номінації і один – у ролі похідної. З позицій лінгвосинергетики констатуємо, що зіставлення іменникового складу з вибудовуванням об'єктивної модальності з дієсловом *müssen* для вираження потреби або необхідності виконати дію демонструє у цьому випадку декодування семантичного потенціалу, активованого виключно головними і похідними номінаціями полісемічної моделі іменника, при чому активація головних номінацій переважає над похідними. Декодування семантичного потенціалу моносемічної моделі при найменуванні іменникових змістів мовою преси у представлений модальній рамці відсутнє;

5) „*Obwohl in den Läden Ware fehlt, die Gläubiger auf einen Großteil ihres Geldes verzichten müssen und die Mitarbeiter auf ihr Junigehalt und ihr Urlaubsgeld warten, ist Haberleitner voller Tatendrang*“ (Wien hilft Betroffenen mit Arbeitsstiftung; <http://www.wienerzeitung.at>).

Іменниковий зміст синтаксичної рамки з модальним дієсловом *müssen* генерується спочатку моносемічними іменниками *Gläubiger* і *Großteil*: **der Gläubiger** – *jmd., der durch ein Schuldverhältnis berechtigt ist, an einen anderen finanzielle Forderungen zu stellen, der einem Schuldner gegenüber anspruchsberechtigt ist* (Duden); **der Gläubiger** – *jmd., der durch ein Schuldverhältnis berechtigt ist, von seinem Schuldner eine Leistung, besonders Geld, zu fordern* (DWDS); **der Gläubiger** – *jmd., der eine berechtigte Schuldforderung an jmdn. hat* (Wahrig); **der Großteil** – **a**) *größerer Teil, Hauptteil* (Duden); **der Großteil** – *großer Teil* (Wahrig). Іменник *Geld* завершує іменниковий зміст синтаксичної рамки у ролі головної номінації: **das Geld** – 1. *vom Staat geprägtes od. auf Papier gedrucktes Zahlungsmittel* (Duden); **das Geld** – 1. *allgemeines gesetzliches Zahlungsmittel in Form von Münzen und Banknoten* (DWDS); **das Geld** – 1. *Zahlungsmittel, Münzen, Banknoten* (Wahrig).

Отож у наведених вище синтаксичних рамках з модальним дієсловом *müssen* два іменники представляють реалізацію моносемічного словникового потенціалу й один іменник представляє реалізацію головної номінації полісемічного потенціалу. З лінгвосинергетичних позицій можна констатувати, що у співвіднесенні іменникового складу з вибудовуванням об'єктивної модальності за допомогою мо-

дального дієслова *müssen* для вираження потреби або необхідності виконати дію домінує семантичне декодування номінацій моносемічної моделі слова. Декодування семантичного потенціалу, який несе у собі полісемічна модель, представлено лише активацією головної номінації при вираженні відповідного іменникового змісту речення мовою преси. Активація декодування семантики похідної номінації полісемічної моделі іменника у цій модальній рамці відсутня;

б) „*Beide Mächte müssen ihre Milliardenvölker mit Rohstoffen versorgen und konzentrieren sich nunmehr darauf, ihre Marineverbände zu modernisieren und deren Reichweite und Schlagkraft zu verbessern*“ (Herber Rückschlag für Indiens neue militärische Ambitionen: <http://www.bernerzeitung.ch>).

У наведених вище синтаксичних рамках з модальним дієсловом *müssen* іменниковий зміст спочатку генерується іменником *Mächte*, який у цьому контексті представляє реалізацію свого похідного значення, тобто виступає у ролі похідної номінації: **die Macht** – 4.a) *politisch u. wirtschaftlich einflussreicher Staat* (Duden); **die Macht** – 3. *politisch und wirtschaftlich einflussreicher Staat* (DWDS). Продовжує розвивати іменниковий зміст модальної рамки складний іменник *Milliardenvölker*, який відсутній у словниках і тому належить до складних слів для одного моменту або контексту. У словниках подано дефініції окремо для іменника *Milliarde* й окремо для іменника *Volk*. Таким чином, складне утворення *Milliardenvölker* можна трансформувати в описовий контекст *Völker, die eine oder mehr als eine Milliarde Einwohner zählen*. Іменник *Milliarde* виступає атрибутивним компонентом у нашому складному утворенні і для нього подано моносемічні словникові дефініції: **die Milliarde** – *tausend Millionen* (Duden); **die Milliarde** – *tausend Millionen* (DWDS); **die Milliarde** – *1000 Millionen* (Wahrig). Таке моносемічне тлумачення атрибутивної частини змістовно зіставляється у цьому складному утворенні з тлумаченнями іменника *Volk* у першому значенні: **das Volk** – 1. *durch gemeinsame Kultur u. Geschichte [u. Sprache] verbundene große Gemeinschaft von Menschen* (Duden); **das Volk** – 1. *Bevölkerung eines Landes, Gesamtheit der Bürger eines Staates, Nation* (DWDS). Оскільки іменник *Volk* як основна частина складного слова (*das Grundwort*) виступає вихідним пунктом або домінантою для тлумачення всього складного слова, то з урахуванням атрибутивного компонента (*Bestimmungswort*), яким є слово *Milliarde*, складний іменник *Milliardenvölker* демонструє генерування іменникового змісту цієї синтаксичної рамки у ролі головної номінації. Завершу-

ється іменниковий зміст модальної рамки моносемічним іменником *Rohstoffe: der Rohstoff – für eine industrielle Be–, Verarbeitung geeigneter od. bestimmter Stoff, den die Natur liefert* (Duden); *der Rohstoff – Naturprodukt, das für eine Bearbeitung, Verarbeitung geeignet, bestimmt ist* (DWDS); *der Rohstoff – Naturprodukt vor der Ver– u. Bearbeitung* (Wahrig).

Таким чином, у проаналізованій синтаксичній рамці спостерігаємо генерування іменникового змісту всіма трьома видами номінацій тотожною мірою: один іменник представляє реалізацію моносемічного словникового потенціалу, один іменник реалізується у ролі головної номінації й один – у ролі похідної номінації полісемічного словникового потенціалу. Хоча моносемічну модель слова і представлено однаковою мірою з головними та похідними номінаціями, але з погляду лінгвосинергетики у співвіднесенні іменникового складу з вибудовуванням суб'єктивної модальності за допомогою модального дієслова *müssen* для вираження потреби або необхідності виконати дію тут домінує декодування семантичного потенціалу, який рівномірно активують головні та похідні номінації полісемічної моделі слова при вираженні відповідного іменникового змісту мовою преси. Беручи до уваги у цьому реченні вживання складного іменникового утворення для одного контексту, ми можемо констатувати ще й механізм складання двох слів в одне блок-слово з метою мовної економії при генеруванні складного іменникового змісту, який вибудовується у рамках об'єктивної модальності з дієсловом *müssen* у тексті німецькомовної преси.

Всього у синтаксичних рамках з модальним дієсловом *müssen* у німецькомовній пресі зафіксовано 3043 реалізації, 1375 з яких належать моносемічним іменникам, 1027 реалізацій представлені головними і 641 – похідними номінаціями полісемічних іменників. Створена на основі показників χ^2 -квадрат синергетична модель декодування рисунка 2 демонструє, що крива семантичного декодування моносемічної моделі сягнула найвищої точки 40,56 у напрямку плюс, крива декодування семантики головних номінацій полісемічної моделі іменника сягнула у напрямку плюс точки 35,21. У напрямку мінус спостерігається декодування семантики похідних номінацій полісемічної моделі іменника (0,3).

Таким чином, статистично доведеним і теоретично обґрунтованим є той факт, що синергетичний цикл реалізацій іменника найоптимальніше демонструє мовний логіцизм мінімізації зусиль, що скеровує

ментальний лексикон людини на декодування і опрацювання семантичного потенціалу, активованого номінаціями моносемічної моделі слова у рамках вибудовування модального змісту з дієсловом *müssen* у німецькомовній пресі. У цьому випадку кращі кількісні показники моносемічних іменників демонструють і кращі показники відповідних статистичних обчислень. Висота точки декодування семантичного потенціалу, який несуть у собі головні номінації полісемічної моделі слова, також свідчить на користь згаданого синергетичного закону.

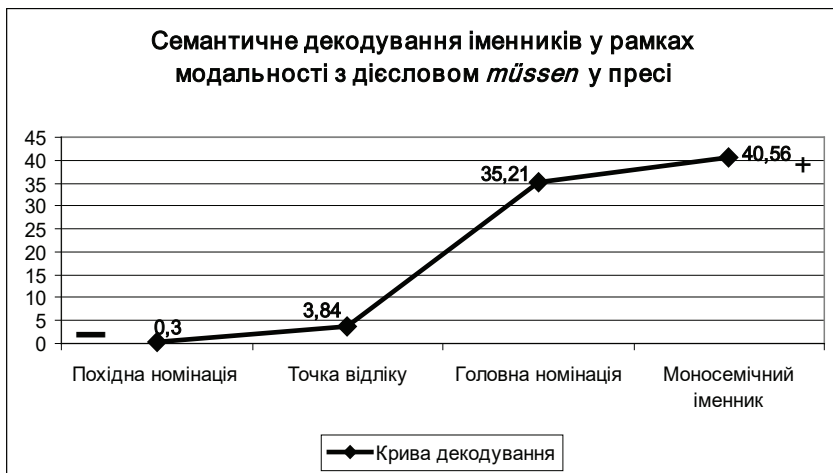

Рис. 2. Синергетична модель семантичного декодування іменників у рамках модальності з дієсловом *müssen* у німецькомовній пресі

З позицій лінгвосинергетики можна говорити про те, що іменникове найменування у рамках дієслівної модальності з *müssen* для вираження об'єктивної модальності у значенні потреби або необхідності виконати дію та суб'єктивної модальності у значенні впевненості та переконання оптимально скеровує ментальний лексикон людини на декодування семантичного обсягу моносемічних іменників та головних номінацій полісемічних іменників і тим самим врівноважує потреби генерування іменникового змісту у згаданій модальній рамці у німецькомовних текстах публіцистичного стилю.

Висновки. У результаті дослідження синергетики декодування семантичного обсягу іменників з дієслівною модальністю *müssen* у

німецькомовних текстах художньої прози та преси ми дійшли таких висновків:

1) ієрархія семантичного декодування 1) моно- 2) головна номінація з погляду лінгвосинергетики свідчить на користь встановлення динамічної рівноваги між кількістю реалізацій та оптимальним для декодування ментальним лексиконом людини обсягу семантичного потенціалу моносемічних та полісемічних іменників у рамках вибудовування іменникового з модальним дієсловом *müssen* для вираження об'єктивної модальності зі значенням потреби або необхідності виконати дію та суб'єктивної модальності зі значенням впевненості та переконання у німецькомовних текстах художнього стилю;

2) у німецькомовних текстах публіцистичного стилю ієрархія семантичного декодування 1) моно- 2) головна номінація з погляду лінгвосинергетики так само свідчить на користь встановлення динамічної рівноваги між кількістю реалізацій та оптимальним для декодування ментальним лексиконом людини обсягу семантичного потенціалу моносемічних та полісемічних іменників у рамках вибудовування іменникового з модальним дієсловом *müssen* для вираження об'єктивної модальності зі значенням потреби або необхідності виконати дію та суб'єктивної модальності зі значенням впевненості та переконання;

3) синергетичний механізм мінімізації зусиль у німецькій мові скерував на сьогодні такий семантичний вимір моносемічних іменників, який як у німецькомовній художній прозі, так і у німецькомовній пресі найоптимальніше відповідає потребам вибудовування іменникового змісту у рамках *müssen*-модальності. Декодування полісемічної моделі слова свідчить про те, що механізм семантичного декодування найближчої відстані головних значень із ієрархічної структури багатозначного слова та співвіднесення такого обсягу з дієслівною модальністю *müssen* оптимально відповідає синергетичному закону збереження мовної енергії як у німецькомовній художній прозі, так і у німецькомовній пресі. Проте декодування похідних номінацій полісемічної моделі іменника вже не відповідає синергетичному закону мінімізації зусиль у рамках згаданої модальності у текстах ані німецькомовного художнього, ані публіцистичного стилів.

У підсумку можна констатувати, що у рамках *müssen*-модальності у досліджених нами текстах німецькомовної художньої прози та преси семантичний вимір моносемічної моделі іменника та семантичний

вимір головних номінацій полісемічної моделі знаходяться у напрямку прогресу, а вимір похідних номінацій полісемічної моделі — у напрямку регресу.

Висунута у роботі **гіпотеза** підтверджує, що оскільки найближчі відстані у лексичній структурі слова на мовному рівні є найближчими у зіставленні зі структурами знань ментального лексикону людини, то вибудовування іменникового змісту з дієслівною модальністю *müssen* у сучасній німецькій мові за синергетичним принципом збереження мовної енергії та мінімізації зусиль найоптимальніше скеровує ментальний лексикон людини на декодування семантичного виміру найближчих (головних) значень полісемічної та однозначної моносемічної моделей слова.

Перспективами дослідження є вивчення декодування семантичного обсягу іменника у рамках інших типів дієслівної модальності, що дасть змогу отримати цілісну картину функціонування іменника як одного з аргументів або семантичних актантів у модальних рамках німецької мови. Залучення статистичних методів дослідження, моделювання можливого переструктурування семантичного обсягу слова дозволить теоретично обґрунтовувати і прогнозувати становлення та самоорганізацію полісемічної та моносемічної моделей іменника у синергетичному циклі *порядок — хаос — порядок*, скерованого на мінімізацію зусиль та збереження мовної енергії.

Список літератури

Домброван Т. І. Актуалізація синергетичного підходу в сучасних лінгвістичних дослідженнях. *Записки з романо-германської філології*. Одеса: Фенікс, 2011. Вип. 26. С. 51–58.

Дребет В. В. Іменник у сучасній німецькій мові: семантика, синтагматика, парадигматика (лінгвосинергетичний підхід) : дис. ... докт. філол. наук: 10.02.04 — Германські мови. Одеса, 2017. 510 с.

Кійко С. В. Мовна і міжмовна омонімія в німецько-українських паралелях: лінгвосинергетичний аспект : дис.... докт. філол. наук: 10.02.04 — Германські мови, 10.02.15 — Загальне мовознавство. Чернівці, 2015. 509 с.

Козловський В. Семантичний і прагматичний аспекти речення (на матеріалі сучасної німецької мови). *Проблеми загального, германського та слов'янського мовознавства. До 70-річчя професора В. В. Левицького*: збірник наукових праць. Чернівці: Книги — XXI, 2008. С. 323–326.

Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2012. 844 с.

- Altmann G. Modelling diversification phenomena in language. *Diversification Processes in Language: Grammar*. Hagen: Margit Rottmann Medienverlag, 1991. S. 33–46.
- Digitales Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache. URL: <http://www.dwds.de/>
- Duden. Deutsches Universalwörterbuch. On CD. Mannheim: Dudenverlag, 2003.
- Dürrenmatt F. Der Richter und sein Henker. Hamburg: Rowohlt Verlag, 1962. 147 S.
- Fischer B. J. Satzstruktur und Satzbedeutung. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1981. 311 S.
- Gnatchuk H. Die Bildung der Theorie über englische Komposita: Hochschulschrift. Trier: Universität Trier, 2018. 115 S.
- Hein Ch. Landnahme. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2004. 357 S.
- Helbig G., Buscha J. Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht. 17. Aufl. Leipzig; Berlin; München; Wien; Zürich; New York: Langenscheidt Verlag Enzyklopädie, 1996. 736 S.
- Herber Rückschlag für Indiens neue militärische Ambitionen. URL: <http://www.bernerzeitung.ch/ausland/asien-und-ozeanien/Herber-Rueckschlag-fuer-Indiens-neue-militaerische-Ambitionen-/story/17968129>
- Kohle-Lobby kapert Klimagipfel. URL: <http://www.zeit.de/wirtschaft/2013-11/klimakonferenz-polen-umweltschutz-kohle>
- Köhler R. Zur linguistischen Synergetik: Struktur und Dynamik der Lexik. Bochum: Studienverlag Brockmeyer, 1986. 200 S.
- Köhler R. Synergetic linguistics. *Quantitative Linguistik. Ein internationales Handbuch* / hrsg. von Köhler, R., Altmann, G., Piotrowski, R. G. Berlin: Walter de Gruyter, 2005. Nr. 27. P. 760–774.
- Maineke E. Das Substantiv in der deutschen Gegenwartssprache. Heidelberg: Universitätsverlag WINTER, 1996. 496 S.
- Meindl C. Methodik für Linguisten: Eine Einführung in Statistik und Versuchsplanung. Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag, 2013. 302 S.
- Schwarz M. Einführung in die Kognitive Linguistik. 2. überarb. Aufl. Tübingen; Basel: Francke Verlag, 1996. 238 S.
- Wahrig Digital. Deutsches Wörterbuch. On CD. Gütersloh: Wissen Media Verlag, 2007.
- Wien hilft Betroffenen mit Arbeitsstiftung. URL: http://www.wienerzeitung.at/nachrichten/wirtschaft/oesterreich/559680_Haberleitner-will-mehr-dayli-Filialen.html
- Wolf C. Kindheitsmuster. Frankfurt am Main: Luchterhand Literaturverlag GmbH, 1988. 549 S.
- Zipf G. K. Human behaviour and the principle of least effort. Cambridge: Addison–Wesley, 1949. 573 p.

References

- Altmann G. (1991). Modelling diversification phenomena in language. In *Diversification Processes in Language: Grammar*. Hagen: Margit Rottmann Medienverlag. S. 33–46.
- Digitales Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache. URL: <http://www.dwds.de/>
- Dombrovan T. I. (2011). Aktualizatsiia synerhetychnoho pidkhdou v suchasnykh lnhvistychnykh doslidzhenniakh. In *Zapysky z romano-hermanskoï filolohii*. Odesa: Feniks. Vyp. 26. S. 51–58.
- Drebet V. V. (2017). Imennyk u suchasniï nimetskii movi: semantyka, syntahmatyka, paradyhmatyka (linhvosynerhetychnyi pidkhid) / dys. ... dokt. filol. nauk: 10.02.04 — Hermanski movy». Odesa.
- Duden Onlinewörterbuch. URL: <https://www.duden.de>
- Dürrenmatt F. (1962). *Der Richter und sein Henker*. Hamburg: Rowohlt Verlag.
- Fischer B. J. (1981). *Satzstruktur und Satzbedeutung*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Gnatchuk H. (2018). *Die Bildung der Theorie über englische Komposita*: Hochschulschrift. Trier: Universität Trier.
- Hein Ch. (2004). *Landnahme*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Helbig G., Buscha J. (1996). *Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. 17. Aufl. Leipzig; Berlin; München; Wien; Zürich; New York: Langenscheidt Verlag Enzyklopädie.
- Herber Rückschlag für Indiens neue militärische Ambitionen. URL: <http://www.bernerzeitung.ch/ausland/asien-und-ozeanien/Herber-Rueckschlag-fuer-Indiens-neue-militaerische-Ambitionen-/story/17968129>
- Kiiko S. V. (2015). Movna i mizhmovna omonimiiia v nimetsko-ukrainskykh paraleliakh: lnhvosynerhetychnyi aspekt / dys.... dokt. filol. nauk: 10.02.04 — Hermanski movy, 10.02.15 — Zahalne movoznavstvo. Chernivtsi.
- Kohle-Lobby kapert Klimagipfel. URL: <http://www.zeit.de/wirtschaft/2013-11/klimakonferenz-polen-umweltschutz-kohle>
- Köhler R. (1986). *Zur linguistischen Synergetik: Struktur und Dynamik der Lexik*. Bochum: Studienverlag Brockmeyer.
- Köhler, R. (2005). Synergetic linguistics. In: *Quantitative Linguistik. Ein internationales Handbuch* / hrsg. von Köhler, R., Altmann, G., Piotrowski, R. G. Berlin: Walter de Gruyter. № 27. 760–774.
- Kozlovskiy V. (2008). Semantychnyi i prahmatychnyi aspekty rechennia (na materialy suchasnoi nimetskoi movy). In *Problemy zahalnoho, hermanskoho ta slov'ianskoho movoznavstva. Do 70-ricchia profesora V. V. Levytskoho: Zbirnyk naukovykh prats*. Chernivtsi: Knyhy — XXI. S. 323–326.
- Maineke E. (1996). *Das Substantiv in der deutschen Gegenwartssprache*. Heidelberg: Universitätsverlag WINTER.
- Meindl C. (2013). *Methodik für Linguisten : Eine Einführung in Statistik und Versuchsplanung*. Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag.

Schwarz M. (1996). Einführung in die Kognitive Linguistik. 2. überarb. Aufl. Tübingen und Basel: Francke Verlag.

Selivanova O. O. (2012). Lihvistychna entsyklopediia Poltava: Dovkillia-K.

Wahrig Digital. Deutsches Wörterbuch. (2007). On CD. Gütersloh: Wissen Media Verlag.

Wien hilft Betroffenen mit Arbeitsstiftung. URL: http://www.wienerzeitung.at/nachrichten/wirtschaft/oesterreich/559680_Haberleitner-will-mehr-dayli-Filialen.html

Wolf C. (1988). Kindheitsmuster. Frankfurt am Main: Luchterhand Literaturverlag GmbH.

Zipf G. K. (1949). Human behaviour and the principle of least effort. Cambridge: Addison-Wesley.

Стаття надійшла до редакції 27.03.2024 року